

İslam'ın Altın Çağından Günümüze İş Ahlakı

Business Ethics From the Golden Age of Islam to the Modernity

Abbas J. Ali,

İslam'da İş Ahlakı,

Çeviri: Hüseyin Bedir Demirtaş,

İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021, 328 s.

ISBN: 978-625-7312-12-7

Değerlendiren: Züleyha Sayın

İş ahlakı TDK'ya göre "Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları" şeklinde ifade edilmektedir. İş ahlakı, çalışma hayatında ahlaki doğrular ve yanlışlar üzerine odaklanan, genel ahlaktan farklı olmayan ve saygı, dürüstlük, adalet, şeffaflık gibi özellikleri merkeze alarak çalışma yaşamını şekillendiren bir kavramdır (Frederick, Davis, ve Post, 1988; Velasquez, 1992).

İş ahlakının kökenleri çok eskiye dayanmakla birlikte işletmecilik alanında 1970'li yıllarda karşılık bulmuştur. Genel olarak bakıldığında iş ahlakı literatürünün batı kaynaklı olduğu ifade edilebilir. İslam ahlakı literatürünün içerisinde zengin ve geniş bir iş ahlakı kavramı olmasına rağmen bu birikim, ana akım iş ahlakı düşüncesi içerisinde kendine yer bulamamıştır (Torlak ve Erdoğan, 2018). Bu anlamda Dr. Abbas J. Ali'nin 2021 yılında Albaraka Yayınları'ndan çıkan "İslam'da İş Ahlakı" kitabı önemli bir yayın olarak okuyucuya sunulmuştur. Bağdat Üniversite-

@ Öğretim Görevlisi, Dr., Medeniyet Üniversitesi, zuleyha.sayin@medeniyet.edu.tr

ID 0000-0002-2166-0070

➔ Sayın, Z. (2022). İslam'ın altın çağından günümüze iş ahlakı. [Abbas J. Ali, İslam'da İş Ahlakı kitabının değerlendirme yazısı]. *İş Ahlakı Dergisi*, 15(1), 221-225

✍ Kitap Değerlendirme

© İGİAD
DOI: 10.12711/tjbe/d3823
İş Ahlakı Dergisi, 2022
isahlakidergisi.com

📅 Başvuru : 28.02.2022
Kabul : 14.03.2022
Basım : 05.2022

si'nden mezun olan Ali, yönetim stratejisi alanında doktora eğitimini tamamlamış, iki kez IUP Seçkin Fakülte Araştırma ödülü almıştır. İslam'da İş Ahlakı kitabı, Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi bölümünde eğitimini sürdüren Hüseyin Bedir Demirtaş tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Odak noktasında iş ve organizasyon ahlakının temelleri olan kitap, erken dönem İslam âlimlerinin zengin ve geniş bir bakış açısı ile ele aldıkları ahlak hakkındaki fikirlerini, günümüz iş hayatı için neyin asli neyin tali olduğu üzerinde durarak incelemiş ve bunu yaparken ilgili alandaki modern gelişmeleri de göz önüne almıştır. Temel olarak da Kur'an-ı Kerim, Hazreti Peygamber'in (s.a.v) hadis-i şerifleri ve ayrıca ilk dönem İslam âlimlerinin risale ve vaazları çalışmada ele alınmıştır. Yazar kitapta Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerdeki iş ahlakı uygulamalarına gönderme yapmış ve ayrıca İslam'da iş ahlakını özellikle tek tanrılı din olan Yahudilik ve Hıristiyanlıkla karşılaştırmalar yaparak okuyucuya sunmuştur. Kitapta teorik ve pratik bakış açılarını bir arada sunan yazar, kitabı yazarken öğrenciler, araştırmacılar, işadamları ve politika yapıcılar olarak dört farklı grubu da göz önünde bulundurmuştur.

328 sayfa olan kitap on bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde "İslam'da iş ahlakının anlamı ve kapsamı" ile "İş hayatında ahlaki problemlerin kaynakları" başlıkları altında okuyucuya, İslam ve iş ahlakı konusunda temel bir çerçeve sunulmaktadır. Bu çerçevede özellikle iş ahlakı teorileri ve insan davranışları göz önüne alınarak nefsin mertebeleri yer almaktadır. Bu bölümde dikkat çeken husus yazarın müminlerin işlerini yürütürken onlara kılavuzluk edecek ahlaki davranış ve sorumlu eylemin temelini oluşturan teorik çerçeveyi sunmasıdır. Bu teorik çerçeve "kamu menfaati, itidal ve ihsan" olarak aktarılmıştır (Ali, 2021, s. 36). Yazar bu teorik çerçeveyi diğer bölümlerde de temel alıp iş ahlakı düşüncesini farklı başlıklar altında da kurgulayarak okuyucuya sunmuştur.

Üçüncü bölümde "İslam ahlakı ve serbest piyasa ekonomisi" başlığı altında geleneksel olarak İslam'da serbest piyasa ekonomisi üzerine yazılan yazıların çoğunun, İslam ve kapitalizm arasında bir bağ kurma amacı taşıdığı fakat böyle bir durumun söz konusu olmadığı açıklanmıştır.

Dördüncü bölüm "Ahlak ve kâr" adlı başlığıyla İslam'da ticari faaliyetlerin nihai amacının kârı en üst düzeye çıkarmak olamayacağı; öncelikli hedefinin müşterilere kaliteli hizmet sunmak ve genel olarak da piyasa katılımcılarına ve topluma değer katmak olduğu ifade etmektedir. Bu anlamda İslam'daki kâr anlayışının modern sosyal sorumluluk anlayışındaki bakışa benzediği ifade edilebilir. Serbest pazar eko-

nomisinin önemli savunucularından Milton Friedman (1962), geleneksel sosyal sorumluluk yaklaşımında işletmelerin öncelikli hedefinin kâr olması gerektiğini ve zaten kâr edemezlerse diğer faaliyetlerini de yerine getiremeyeceklerini ifade ederken, modern sosyal sorumluluk yaklaşımında ise kâr elde etmenin yanı sıra işletmelerin toplumda zarara neden olan bir durumun aktörü olamayacakları ve topluma katma değer sağlayacak faaliyetlerin de içinde olmaları gerektiğinin altı çizilmektedir (Samuelson, 1971).

Beşinci bölümde İslam'da "Liderlik" anlayışı, hayır ve sorumluluk temelli bir yaklaşımla ele alınmış ve liderliğe dair geleneksel görüşün liderliğin takipçileriyle karşılıklı bir etkilenme süreci olduğu ifade edilmiştir. Bu bölümde öne çıkan hususlardan biri Müslümanların ideallere olan hayranlığının, sağlam ve uygulanabilir liderlik teorilerinin ortaya çıkmasına mani olduğu gerçeğidir (Ali, 2021, s. 135). Bu bölümde dikkat çeken bir diğer husus, özellikle girişte yazar liderlik üzerinde dururken okuyucuda lider ile yönetici ayrımı yapması gerektiği hissi uyandırmasıdır. İslam'da lider ile yönetici ayrımının kısa bir özetle girişte aktarılması, bu temel ayrımın İslam'da nasıl karşılık bulunduğunu okuyucu zihninde daha net hale getirebilirdi.

"Bankacılık ve finansal hizmetler ahlakı" adlı altıncı bölümde borç, faiz ve yatırıma vurgu yapılarak İslami bankacılığın kökenleri incelenmiş ve "Çalışma hayatı ve kurumsal çerçeve" adlı yedinci bölümde konu, tarihsel bağlam içerisinde ele alınıp özellikle İslami çalışma ahlakı ile Protestan çalışma ahlakı arasındaki farklar vurgulanmıştır.

Sekizinci bölümde yazar "Pazarlama ahlakı ve tüketimcilik" konularını gelenek üzerinden ele almış ve İslam ahlakının mübadeleye taraf olanların ya da dolaylı olarak etkilenebilecek olanların haklarını korumak üzerine kurgulanan bir yaklaşım geliştirdiğini okuyucuya sunmuştur.

"Modern organizasyonlarda insan kaynakları uygulamalarının ahlaki boyutu"-nun anlatıldığı dokuzuncu bölümde, batı kaynaklı insan kaynakları politikalarının büyük çoğunluğunun kökeninde Amerikan bireyciliği ile Protestan ahlakını barındıran kapitalizm olduğu belirtilmiş ve çalışanların da salt işletmelere sağladıkları katkılar üzerinden değerlendirildiği etraflıca değerlendirilmiştir. İslami insan kaynaklarının temel yaklaşımı ise toplumsal ilişkiler ve toplumun hassasiyetleri üzerine kurgulanmıştır.

Son olarak onuncu bölümde "Sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik" konusu ele alınmıştır. Bu bölümde sosyal sorumluluk birey, şirket ve hükümet olarak üç

düzeyde incelenmiştir. Bu bölüm içerisinde sadaka da bir sosyal sorumluluk türü olarak ele alınmıştır. Bu bir anlamda doğru olmakla birlikte günümüz şartlarında sosyal sorumluluk paydaşların farklı beklentilerine cevap vermek için stratejik bir araç niteliği taşımaktadır (Verčič ve Čorić, 2018). Sadaka içeriği itibariyle etrafa duyurulmadan yapılan ve verilen kişinin incitilmemesi adına gizlilik içerisinde yürütülen bir uygulamadır. Fakat sosyal sorumluluk, önceki yıllar içerisinde geçirdiği değişimler ile birlikte bir anlamda işletmelerin iletişim faaliyetleri içerisinde yerini almıştır. Öyle ki küresel yatırımcılar ve kredi sağlayan kuruluşların yatırım faaliyetlerinde ve kararlarında işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetleri önemli bir etkidir (Özturan, 2011). Bu denli önemli kararlarda etkili olan bir faaliyetin işletmeler tarafından sessiz ve duyurulmadan yapılması mümkün değildir. Dolayısıyla sadaka iş ahlakı çerçevesinde duyarlı bir davranış olarak kabul edilmekle birlikte modern anlamda bir sosyal sorumluluk olarak kabul edilmesi çok mümkün görünmemektedir.

Bu bölüme yöneltilebilecek bir başka eleştiri ise “Devletin sosyal sorumluluk konusundaki vazifeleri hem Kuran-ı Kerim hem de Hz. Peygamber’in (s.a.v) hadisi şeriflerinde izah edilmiştir. En temel gaye asgari düzeyde de olsa ekonomik faaliyetlerde bulunmak için yeterli kaynak yahut gerekli araçlara sahip olmayanlara düzgün hayat şartları temin edebilmektedir.” (Ali, 2021, s. 278) gibi ifadelerle yer verilmesidir. Buradaki temel soru devletlerin sosyal sorumlulukları olur mu? olacaktır. Devletler sorumluluk sahibidir ve yukarıda da ifade edildiği gibi insanlara asgari düzeyde de olsa düzgün hayat şartları temin edebilme sorumluluğuna sahiptir. Fakat bu durum hali hazırda sosyal devletin bir gereğidir. Yani bu durum bir sosyal sorumluluk mudur? Bu ayrı bir tartışma konusudur.

Genel olarak değerlendirildiğinde geleneksel İslam düşüncesi içerisinde iktisat ve ahlak bir bütün olarak kabul edildiği için çalışma ve çalışma ahlakı hiçbir zaman sadece iktisadi açıdan ele alınmamış mesele ahlaki açıdan da değerlendirilmiştir (Nasr, 2019). Dolayısıyla bu eserde yazarın dini referanslarla günümüz yönetim konularına ışık tutmaya çalışması önemli bir çabadır. Bu anlamda anlaşılır ve akıcı bir dille çevirisi yapılan kitapta kullanılan tablolar da anlaşılmayı kolaylaştıran net bir ifadelendirme şeklinde okuyucuya sunulmuştur.

Kitapla ilgili yapılabilecek temel eleştirilerden biri özellikle temel veri kaynaklarından olan hadislere yapılan atıflarda ikincil kaynaklara yer verilmesi ya da temel hadis kaynakları verilmeden hadislerin aktarılması olmuştur (Ali, 2021, s. 38-39, s. 67). Bir başka eleştiri ahlaki eğilimi ve karar almayı şekillendiren unsurlar (Ali, 2021, s. 55), ahlak esasları (Ali, 2021, s. 141) ve bu gibi örneklerde yazarın

İslam âlimlerinin görüşü deyip ya da daha ucu açık ifadeler kullanarak herhangi bir referansa yer vermemesi olmuştur. Bu noktada okuyucu burada yer alan hususların hangi kaynağa ait olduğuna dair net bir bilgi edinememektedir. Bir başka eleştiri ise kitabın içerisinde yer alan başlıklandırmalarla ilgilidir. Ana başlık ve alt başlıklara dair bir ayırım yapılmaması okuyucunun zaman zaman akış ve sınıflandırma ile ilgili sorun yaşamasına yol açmaktadır (Ali, 2021, s. 21, s. 141). Ayrıca her bölüm sonunda konuyu özetleyen kısa bir sonuç bölümü olmasına rağmen kitap bütünsel açıdan toparlayıcı bir tartışma/sonuç bölümüne de ihtiyaç duymaktadır.

Kaynakça | References

- Ali, A. J. (2021). *İslam'da iş ahlakı*. İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Frederick, W. C., Davis, K., ve Post, J. E. (1988). *Business and society: Corporate strategy, public policy, ethics*. Mc Graw Hill Publishing Company.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nasr, S. H. (2019). *Modern dünyada geleneksel İslam*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Özturan, P. (2011). *Kurumsal sosyal sorumluluk vaka analizi çalışması: Türkiye'deki 5 şirket ve 5 STK'nın incelemesi*. İstanbul: TÜSEV.
- Samuelson, P. A. (1971). Love that corporation. *Mountain Bell Magazine*.
- Torlak, Ö. ve Erdoğan, N. (2018). İş ahlakı: Temelleri, kapsamı ve sınırları. N. Erdoğan, Ö. Torlak ve K. B. Tiryaki (Ed.), *Temelleri ve uygulamalarıyla iş ahlakı* içinde (ss. 22-43). İstanbul: İGİAD Yayınları.
- Velasquez, M. G. (1992). *Business ethics: Concepts and cases*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Verčić, A. T. ve Ćorić, D. S. (2018). The relationship between reputation, employer branding and corporate social responsibility. *Public Relations Review*, 44(4), 444-452.